

Uitvoeringsagenda Energieakkoord voor duurzame groei 2018

---

1. Inleiding

In 2018 bereikt het Energieakkoord voor duurzame groei zijn eerste lustrum. Dit jaar is het vijfde jaar waarin de Borgingscommissie uitvoering geeft aan de afspraken in het akkoord. Daarbij wordt voortgebouwd op de tot dusver bereikte resultaten, zoals beschreven in de jaarlijkse Voortgangsrapportage, gepubliceerd op 20 oktober 2017.

Tegelijk met de Voortgangsrapportage 2017 van de Borgingscommissie hebben de planbureaus op 20 oktober de Nationale Energieverkenning (NEV) 2017 gepubliceerd. De reactie van de partijen binnen de Borgingscommissie op de NEV 2017 is in deze Uitvoeringsagenda opgenomen. Paragraaf 2 geeft een samenvatting van de prognoses volgens de NEV 2017 en beschrijft het intensiveringspakket met extra maatregelen waarmee de Borgingscommissie de uitvoering versnelt om alle doelen binnen bereik te brengen.

In paragraaf 3 geeft deze Uitvoeringsagenda aan welke initiatieven in 2018 in gang worden gezet om een aantal aandachtspunten in de uitvoering aan te pakken, onder meer op het gebied van innovatie en financiering. Tot slot wordt in paragraaf 4 aandacht besteed aan het bijzondere karakter van dit vijfde jaar, waarin niet alleen de uitvoering van het Energieakkoord wordt voortgezet maar ook de gesprekken over een nieuw Klimaatakkoord plaatsvinden.

2. Realisatie van de doelen

De NEV, die jaarlijks wordt gepubliceerd, geeft een analyse van de Nederlandse energiehuishouding en schetst plausibele toekomstige ontwikkelingen bij vastgesteld en voorgenomen beleid. De maatregelen van het Energieakkoord voor duurzame groei worden in deze ramingen meegenomen.

De NEV 2017 signaleert een sterke groei van het aandeel hernieuwbare energie, waardoor dit in 2023 uitkomt op 17,3 procent en het doel van 16 procent ruimschoots gehaald wordt. Voorts is het tempo van energiebesparing in 2017 versneld naar 1,7 procent per jaar, ruim boven de in het Energieakkoord afgesproken jaarlijkse 1,5 procent. Twee van vijf doelen van het Energieakkoord zijn daarmee binnen bereik.

Paragrafen 2.1 tot en met 2.3 gaan in op de drie doelstellingen waarvoor de NEV 2017 constateert dat deze met de huidige inspanningen nog niet binnen bereik zijn: 14 procent hernieuwbare energie in 2020, 100 PJ extra energiebesparing in 2020 en 90.000 extra arbeidsjaren in 2020. Per doelstelling zijn de tekorten nader geanalyseerd en zijn maatregelen afgesproken om ook deze doelen binnen bereik te brengen.

2.1 Hernieuwbare energie

De doelstelling van 14 procent hernieuwbare energie in 2020 komt volgens de NEV 2017 overeen met 280 PJ, uitgaande van een totaal bruto energiegebruik van 2000 PJ.

2.1.1 Realisatie volgens de NEV 2017

De prognose voor hernieuwbare energie in de NEV 2017 bedraagt 13 procent voor 2020, oftewel 260 PJ. Daarmee komt de NEV tot een tekort van 20 PJ, met name door achterstand bij de realisatie van wind op land en overig hernieuwbaar.

Hernieuwbare energie in 2020	NEV 2016	NEV 2017	Doelstelling
Aandeel in 2020	12,7%	13,0%	14%
Realisatie in 2020*	257,8	260 PJ	280 PJ*
<i>Bijdragen van:</i>			
• wind op zee	35,1 PJ	25,2 PJ	27 PJ
• wind op land	46,5 PJ	43,7 PJ	54 PJ
• meest ook biomassa	25,1 PJ	27,1 PJ	25 PJ
• overig hernieuwbaar	151,1 PJ	164,0 PJ	174 PJ

* Het gaat hier om een relatieve doelstelling. Het aandeel hernieuwbare energie is een percentage van het totaal bruto energiegebruik dat wordt verwacht in 2020.

2.1.2 Additionele maatregelen hernieuwbare energie

Om het doel van 14 procent hernieuwbare energie in 2020 binnen bereik te brengen, heeft de Borgingscommissie gesproken over maatregelen die de realisatie van windprojecten op land versnellen. Daarnaast zijn additionele maatregelen afgesproken om andere vormen van hernieuwbare energie te bevorderen.

Versnellingsaanpak wind op land

Rijk, provincies en gemeenten zetten met een gecoördineerde aanpak krachtig in op het versneld wegnemen van knelpunten die de realisatie van de afgesproken 6000 MW wind op land in 2020 dreigen te vertragen. Hoewel de korte termijn opgave een aanzienlijke extra inspanning vereist, is de prognose voor wind op land voor de jaren na 2020 zondermeer positief, met in totaal circa 6900 MW opgesteld vermogen gepland.

Het Kernteam Wind op Land, waarin onder meer EZK, IPO en VNG zitting hebben, heeft de regie bij het opstellen van een plan van aanpak dat:

- op projectniveau een overzicht geeft van knelpunten die de realisatie van de afgesproken 6000 MW wind op land in 2020 dreigen te vertragen.
- de maatregelen benoemt om deze knelpunten weg te nemen, evenals de partijen die daartoe actie moeten ondernemen en een planning.

Het plan van aanpak wordt gebaseerd op de meest actuele gegevens die beschikbaar komen vanuit de Monitor Wind op Land 2017 van RVO. Het Kernteam Wind op Land legt het Plan van Aanpak voor aan de voorzitter van de Borgingscommissie. Uiterlijk op 1 mei 2018 wordt het plan van aanpak in uitvoering gebracht.

Een eerste analyse laat zien dat zowel op Rijksniveau als binnen diverse provincies sprake is van knelpunten die samenhangen met beleid en regelgeving. De minister van EZK gaat in gesprek met de provincies die achterblijven bij hun doelstelling. Het IPO kent de hoogste prioriteit toe aan het elimineren van belemmeringen die de realisatie van projecten vertragen en die voortkomen uit provinciaal beleid zonder wettelijke basis. Het ministerie van EZK geeft de hoogste prioriteit aan versnelling van projecten die worden belemmerd door knelpunten die samenhangen met landelijk beleid.

Om de voortgang van het plan van aanpak nauwkeurig te kunnen volgen en waar nodig bij te sturen is afgesproken dat:

- het kernteam elk kwartaal de voortgang rapporteert aan de voorzitter van de Borgingscommissie.
- de voorzitter van de Borgingscommissie met de betrokken partijen in de Borgingscommissie intervenueert en waar nodig escaleert naar DG-niveau of hoger om de uitvoering bij te sturen.

Deze afspraken maken het mogelijk om op basis van actuele informatie een voortvarende uitvoering te borgen en zo snel mogelijk in te grijpen wanneer de aanpak van knelpunten vertraging dreigt op te lopen. Deelname van een secretaris van de Borgingscommissie aan de overleggen van het Kernteam versterkt de relatie tussen uitvoering en borging en biedt een extra mogelijkheid tot escalatie.

Hernieuwbare energie op Rijksgronden

De Rijksoverheid heeft een substantieel areaal in bezit dat (ook) ingezet kan worden voor de opwekking van hernieuwbare energie. Om de optimale ontsluiting van dit areaal te onderzoeken, worden een aantal pilotprojecten voorbereid. Het betreft zes á zeven pilotprojecten met zonne-energie met een gemiddeld vermogen van 80 tot 100 MW per project. Deze projecten worden voor 2020 gerealiseerd. Op basis van de ervaringen met deze projecten vindt nadere besluitvorming plaats over de wijze waarop het areaal in bezit van het Rijk zal worden ingezet voor de klimaat- en energietransitie.

Green deal ultradiepe geothermie

Het Rijk heeft op 19 juni 2017 samen met EBN, TNO en zeven consortia de Green Deal Ultradiepe Geothermie gesloten. De zeven consortia hebben projecten met ultradiepe geothermie in voorbereiding, verdeeld over verschillende regio's. Deze projecten winnen op een diepte van meer dan 4 km warmte met een temperatuur van ver boven de 100° Celsius, hoofdzakelijk ten behoeve van warmtevoorziening in de procesindustrie. Het doel van deze Green Deal is om drie projecten met ultradiepe geothermie te realiseren. De eerste stap in de uitwerking van deze Green Deal is het in kaart brengen van de ondergrond. Mede op basis hiervan worden de meest kansrijke projecten gekozen en wordt vanuit de overheid vastgesteld hoe de projecten de benodigde ondersteuning krijgen. De projecten van de consortia hebben elk een omvang van ongeveer 1 PJ.

Verbeteringen SDE+-regeling

Op 6 december 2017 heeft de minister van Economische Zaken en Klimaat aangekondigd dat in 2018 in principe opnieuw 12 miljard euro beschikbaar zal zijn in de Stimuleringsregeling Duurzame Energieproductie (SDE+). Het SDE+-budget is daarmee toereikend om de doelen voor 2020 en 2023 te halen.

In de SDE+ voor 2018 is een aantal verbeteringen doorgevoerd voor de kostenefficiënte stimulering van hernieuwbare energieproductie, onder andere op het terrein van hernieuwbare warmteprojecten en biogas. In het voorjaar wordt de eerste SDE+-tender van 2018 geëvalueerd. Op basis van deze evaluatie worden waar nodig correcties aangebracht in de tweede SE+-tender van 2018.

Aan de versnellingstafels, die het Rijk in samenwerking met de betrokken sectoren heeft ingesteld, wordt onderzocht of er voor ondiepe warmte-koude opslag een onrendabele top is waarvoor stimulering noodzakelijk is.

Aanpak ISDE-regeling

De Investeringsubsidie Stimulering Duurzame Energie (ISDE-regeling), waar particuliere en zakelijke gebruikers gebruik van kunnen maken voor de aanschaf van zonneboilers, warmtepompen, biomassaketels en pelletkachels, wordt in 2018 voortgezet met een budget van 100 miljoen euro. Bovendien vestigen de overheid en

het bedrijfsleven meer de aandacht op de voordelen van kleinschalige warmteopties in de gebouwde omgeving. De komende jaren is de grootste uitdaging te zorgen voor maximale benutting van de ISDE. De campagne "Energie besparen doe je nu" draagt hieraan bij.

Overige maatregelen:

Daarnaast worden voor 1 mei 2018 extra maatregelen uitgewerkt die voor 2020 een additionele bijdrage aan hernieuwbare energieopwekking zullen opleveren:

- De investeringsimpuls van alle grote Nederlandse banken in hernieuwbare energieopwekking is sinds 2014 fors toegenomen en heeft inmiddels een omvang van vele miljarden euro's. De versnelling die deze impuls oplevert in de realisatie van hernieuwbare energie kon tot dusver niet worden meegenomen in de prognoses. Voor 1 mei 2018 brengt de Nederlandse Vereniging van Banken de inzet van de middelen (naar sector en type project) in beeld.
- Waterschappen hebben potentiële extra projecten met zonne-energie in kaart gebracht. De focus is daarbij vooral gericht op de aanleg van zonneweiden op (afgesloten) terreinen van rioolwaterzuiveringsinstallaties. Het gaat om tientallen locaties met een vermogen van in totaal 80 tot 120 MW. Hiervoor is bij benadering een ruimtebeslag nodig van 100 hectares.
- Het Nederlands Investerings Agentschap ontwikkelt met ODE Decentraal een ontwikkelingsfaciliteit voor hernieuwbare energieprojecten van lokale energiecoöperaties. Doel is te komen tot meer investeringen met lokaal draagvlak voor en lokale afname van hernieuwbare energie. Gewerkt wordt aan een fonds voor risicodragende leningen voor de voorbereiding en ontwikkeling van projecten, in combinatie met verdere professionalisering door uitwisseling van experts tussen energiecoöperaties.

2.1.3 Conclusie hernieuwbare energie

De onderstaande tabel geeft een overzicht van de genoemde maatregelen, met een indicatie van de maximale bijdrage die in 2020 van deze maatregelen verwacht mag worden.

Intensiveringspakket hernieuwbare energie	Potentiële bijdrage
Versnellingsaanpak wind op land	10 PJ
Hernieuwbare energieopwekking op Rijksgronden	2 PJ
Green Deal ultradiepe geothermie	3 PJ
Verbeteringen SDE+-regeling	6 PJ
Aanpak ISDE-regeling	2,4 PJ
Investeringsimpuls Nederlandse banken	2 PJ
Hernieuwbare energieopwekking bij waterschappen	0,4 PJ
Ontwikkelingsfaciliteit voor energiecoöperaties	1 PJ
TOTAAL	26,8 PJ

Het bereiken van het doel van 14 procent hernieuwbare energie in 2020 is haalbaar, maar het tijdspad kritisch. Partijen hebben er vertrouwen in dat met een maximale inspanning van alle bij de uitvoering betrokken partijen de doelen kunnen worden gehaald.

2.2 Energiebesparing

De doelstelling voor additionele energiebesparing in 2020 bedraagt 100 PJ finale energie.

2.2.1 Realisatie volgens de NEV 2017

De NEV 2017 komt tot een prognose van 75 PJ additionele energiebesparing in 2020, met een bandbreedte van 43 tot 102 PJ. Een aanzienlijk deel van het tekort van 25 PJ hangt samen met gebrekkige naleving van de Wet milieubeheer, met name in de dienstensector.

Energiebesparing	NEV 2016	NEV 2017	Doelstelling 2020
Gebouwde omgeving	27 PJ	30 PJ	17 - 53 PJ
• koop- en huursector		23,2 PJ	14,5 - 25 PJ
• dienstensector		7,2 PJ	3 - 28 PJ
Industrie	12 PJ	19 PJ	7 - 23 PJ
• MEE-bedrijven		9,7 PJ	0,5 - 9,5 PJ
• MJA-bedrijven		1,3 PJ	0,3 PJ
• niet-convenant		2,5 PJ	1 - 8 PJ
• niet sectorspecifiek		5,3 PJ	5 PJ
Land- en tuinbouw	10 PJ	6,6 PJ	11 PJ
Mobiliteit en transport	19 PJ	19,2 PJ	15 - 20 PJ
Totaal: realisatie in 2020	68 PJ	75 PJ	100 PJ (50 - 107)

2.2.2 Additionele maatregelen energiebesparing

Om het doel van 100 PJ besparing van finale energie in 2020 binnen bereik te brengen, heeft de Borgingscommissie maatregelen afgesproken die de naleving van de Wet milieubeheer versterken. Daarnaast zijn afspraken gemaakt om extra energiebesparing te realiseren bij maatschappelijk vastgoed en in de glastuinbouw.

Extra impuls voor naleving van de Wet milieubeheer

Het Activiteitenbesluit verplicht inrichtingen om alle energiebesparingsmaatregelen te nemen die zich binnen vijf jaar terugverdienen. In het Energieakkoord voor duurzame groei is afgesproken om de uitvoering van deze verplichting te bevorderen met het opstellen van erkende maatregellijsten, de oprichting van een onafhankelijk expertisecentrum, alsmede handhaving en pilots met een EPK-systeem. Deze aanpak heeft volgens de NEV 2017 niet tot de gewenste resultaten geleid.

Om het potentieel aan energiebesparing alsnog te realiseren hebben VNO-NCW/MKB Nederland, VNG en de Rijksoverheid afgesproken om het Activiteitenbesluit aan te passen, waardoor de uitvoering en handhaving daarvan zal verbeteren. Daartoe wordt een informatieplicht geïntroduceerd: bedrijven worden verplicht informatie te verstrekken aan het bevoegd gezag welke voor hen van toepassing zijnde erkende maatregelen zij hebben genomen. Een bedrijf mag ook kiezen voor een soortgelijke maatregel. Die keus moet het bedrijf op eenvoudige wijze motiveren. Er geldt een sanctie voor bedrijven die niet of niet tijdig aan de informatieplicht voldoen. Daarnaast zal de systematiek voor het berekenen van 5 jaar terugverdientijd in de regelgeving worden verhelderd.

Artikel 2.15 Activiteitenbesluit milieubeheer blijft verder ongewijzigd. De introductie van een informatieplicht voor bedrijven strekt er dan ook niet toe dat bedrijven aanvullende maatregelen moeten nemen, anders dan die nu al uit de wet voortvloeien. Wel leiden de verduidelijking van de regelgeving en de informatie die bedrijven beschikbaar stellen, tot een wezenlijke vereenvoudiging in de uitvoering voor de bedrijven en verbetering van de handhaving door het bevoegd gezag.

De nieuwe aanpak verhoogt de effectiviteit van de handhaving door het bevoegd gezag. Bevoegd gezag en handhavingdiensten kunnen met deze nieuwe aanpak hun inzet richten op de bedrijven waar die inzet nodig is om de wet effectief te handhaven. Naar schatting gaat de informatieplicht gelden voor ca. 100.000 bedrijven. De Rijksoverheid en VNG zorgen, in overleg met VNO-NCW/MKB Nederland, voor een eenvoudig (digitaal) systeem waarmee de bedrijven de informatie kunnen aanleveren. Bovendien is het eerder afgesproken budget van 3 miljoen beschikbaar voor het verbeteren van de handhaving van deze verplichting. Het ministerie van EZK maakt met de gemeenten afspraken over de meest effectieve inzet van deze middelen en resultaatsafspraken over de handhaving.

De ambitie is dat eind 2020 alle bedrijven voldoen aan de energiebesparingsverplichting van de wet milieubeheer. Daartoe bereiden informeren VNO-NCW, MKB-Nederland en de brancheorganisaties hun leden over de nieuwe aanpak, vooruitlopend op de wetwijziging die naar verwachting per juli 2019 formeel van kracht wordt. Bedrijven worden opgeroepen om informatie aan te leveren al voordat de nieuwe regelgeving formeel in werking treedt. De Rijksoverheid zal bedrijven die aan de informatieplicht voldoen voordat dat wettelijk is verankerd, voldoende ondersteunen. Rijksoverheid en bedrijfsleven maken concrete afspraken over het informeren van bedrijven. Afgesproken is dat op 1 april 2018 de uitwerking van de wijziging van de regelgeving, het beoogde systeem om informatie aan te leveren en een concreet uitrolplan voor benadering van bedrijven gereed zijn.

Bij deze extra impuls aan de naleving van de wet milieubeheer wordt de inzet van lijsten met erkende maatregelen gecontinueerd. Om voortschrijdend inzicht en nieuwe technieken (o.m. waterzijdig inregelen) maximaal te benutten worden deze lijsten voor 1 januari 2019 geactualiseerd en aangevuld voor sectoren waar nog geen lijst beschikbaar is. Uitgangspunt daarbij blijft een terugverdientijd van 5 jaar.

Overige maatregelen

Daarnaast worden extra maatregelen uitgewerkt die voor 2020 een additionele besparing van finale energie zullen opleveren in de gebouwde omgeving en de glastuinbouw:

- De investeringsimpuls van alle grote Nederlandse banken in energiebesparing bij vastgoed is sinds 2014 fors toegenomen en heeft inmiddels een omvang van vele miljarden euro's. De versnelling die deze impuls oplevert in de realisatie van energiebesparing kon tot dusver niet worden meegenomen in de prognoses. Voor 1 mei 2018 brengt de Nederlandse Vereniging van Banken de inzet van de middelen (naar sector en type project) in beeld.
- Voor het jaar 2020 gaan Rijk en medeoverheden uit van de additionele doelstelling van de uitvoeringsagenda van het Energieakkoord ter grootte van 2,5 PJ voor maatschappelijke vastgoed. Hiervoor wordt voor 1 mei 2018 een plan gemaakt door Rijk, medeoverheden en maatschappelijke partners, waarin de benodigde randvoorwaarden zijn overeengekomen.
- In overleg met het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit werkt LTO Glaskracht voor 1 mei 2018 maatregelen uit voor additionele energiebesparing in de glastuinbouw. Het gaat hierbij onder meer om het plaatsen van extra energieschermen in kassen en om realisatie van de eerste (pilot) warmtecluster van 200 hectare glastuinbouw.

2.2.2 Conclusie energiebesparing

De onderstaande tabel geeft een overzicht van de genoemde maatregelen, met een indicatie van de maximale bijdrage die in 2020 van deze maatregelen verwacht mag worden.

Intensiveringspakket Energiebesparing	Potentiële bijdrage
Extra impuls voor naleving van de Wet Milieubeheer	16,5 PJ
Investeringsimpuls van Nederlandse Banken	3 PJ
Extra energiebesparing maatschappelijk vastgoed (en breder)	2,5 PJ
Additioneel pakket energiebesparing glastuinbouw	3 PJ
TOTAAL	25 PJ

Het bereiken van het doel van 100 PJ extra besparing van finale energie in 2020 is haalbaar, maar het tijdpad kritisch en het implementatietraject kwetsbaar. Partijen hebben er vertrouwen in dat met een maximale inspanning van alle bij de uitvoering betrokken partijen, en op voorwaarde dat alle onzekerheden op de gestelde deadlines zijn weggenomen, de doelen kunnen worden gehaald.

2.3 Werkgelegenheid

De NEV 2017 voorziet een achterblijvende realisatie van 14.000 extra arbeidsjaren ten opzichte van het doel van 90.000 in 2020. Dit is deels het gevolg van achterstand bij de realisatie van hernieuwbare energie en energiebesparing. Realisatie van de doelstellingen op het gebied van energiebesparing en hernieuwbare energie brengt in principe ook realisatie van de doelstelling op het gebied van werkgelegenheid dichterbij. De NEV 2017 toont daarnaast dat de schatting van werkgelegenheidseffecten van het Energieakkoord nog een onzekerheidsmarges van 40% kent.

In 2017 bleek dat de markt in de bouw en installatiebranche aantrekt. Door het aantrekken van de markt groeit het tekort aan vakmensen met de juiste scholing, met name in de installatiesector. Dit leidt nu al tot onvoldoende beschikbaarheid van menskracht om energiebesparing te versnellen, om meer zonnepanelen te plaatsen en voor realisatie van andere decentrale opties. Scholing van nieuwe vakmensen is daarom noodzakelijk voor het realiseren van de doelstellingen van het Energieakkoord en om na 2020 een versnelling door te zetten. Het Rijk werkt met de installatiesector (Uneto-VNI), de duurzame energiesector (NVDE) en de mbo-opleidingen een Green Deal uit om het tekort aan opleidingsplekken voor installateurs voor kleine hernieuwbare warmte opties weg te nemen.

De energietransitie in algemene zin dreigt aanzienlijke vertraging op te lopen vanwege gebrek aan voldoende (bij)geschoolde vakkrachten en het nog onvoldoende inspelen van de arbeidsmarkt op de toekomstige energietransitie. Nu al dienen de eerste arbeidsmarkt knelpunten zich aan, zowel in sectoren waar verlies van werk aan de orde is als in sectoren waar een gebrek aan werknemers met de juiste kwalificaties dreigt. Het is daarom van groot belang dat in het overleg tussen sociale partners, betrokken ministeries (Onderwijs en Wetenschappen, Sociale Zaken en Werkgelegenheid) en het onderwijsveld en in samenwerking met gemeenten in de regio, tijdig arbeidsmarktplannen worden ontwikkeld, voor in elk geval de (hernieuwbare) energiesectoren en de gebouwde omgeving.

Tegen deze achtergrond bereidt de SER een advies Energietransitie en werkgelegenheid voor dat naar verwachting in het voorjaar van 2018 wordt uitgebracht. Ter ondersteuning van dit advies is het Planbureau voor de Leefomgeving een verkennend

onderzoek gestart naar de arbeidsmarkteffecten van de energietransitie, met 49 procent CO₂-reductie in 2030 als een van de scenario's. Het onderzoek geeft inzicht in regionale arbeidsmarkteffecten en in sectorale werkgelegenheidsverschuivingen. Op basis van onder meer dit onderzoek en voorbeelden uit de praktijk zal de SER de gevolgen van de energietransitie voor de vraag naar arbeid (meer vacatures) zo goed mogelijk in kaart brengen, evenals de mogelijk daarmee samenhangende mismatch van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Ook gaat het advies in op de gevolgen van de energietransitie voor werknemers in sectoren die met krimp te maken krijgen, zoals bijvoorbeeld werknemers in de kolenketen (inclusief havenoverslag). Bij de voorbereiding van het advies wordt zowel aandacht besteed aan vraagstukken binnen de looptijd van het Energieakkoord (tot en met 2020) als vraagstukken die zich aandienen op de middellange termijn (2020-2030). Het PBL-onderzoek verschijnt tegelijkertijd met het SER-advies over de energietransitie en werkgelegenheid, onder de titel *'Effecten van de energietransitie op de regionale arbeidsmarkt – een quickscan'*.

Het verdient aanbeveling om de adviezen die volgen uit dit SER-traject een plek te geven in het Integraal Nationaal Energie en Klimaatplan (INEK) en nader uit te werken en tot uitvoering te brengen in het klimaat- en energiebeleid voor korte en middellange termijn. Geconstateerde knelpunten die zich nu reeds voordoen, dienen voortvarend te worden opgepakt en er moet tijdig worden geanticipeerd op middellange termijn vraagstukken om stagnatie van de energietransitie in algemene zin te voorkomen.

3. Aandachtspunten in de uitvoering

In de Voortgangsrapportage 2017 heeft de Borgingscommissie per domein aandachtspunten benoemd die van belang zijn in 2018. Een van die aandachtspunten betrof de achterblijvende resultaten in de huursector. Kort na verschijnen van de Voortgangsrapportage is hierover een besluit genomen. Aedes heeft namens de woningbouwcorporaties een pakket met maatregelen ontwikkeld om energiebesparing te versnellen. Dit pakket is op 23 november 2017 aangeboden aan minister van BZK. Partijen binnen de Borgingscommissie zijn van mening dat de inzet van Aedes op korte termijn betere kansen op versnelling biedt dan een wettelijke labelverplichting. De Borgingscommissie zal de voortgang nauwlettend volgen.

Voorts behoeve twee meer algemene punten in 2018 prioriteit, omdat ze voorwaardenscheppend zijn voor de uitvoering van het gehele Energieakkoord.

3.1 Innovatie

De NEV 2017 constateert dat investeringen in hernieuwbare energie de komende jaren sterk toenemen, maar dat het onduidelijk is of dat tussen 2010 en 2020 leidt tot de in het Energieakkoord afgesproken verviervoudiging van de toegevoegde waarde van Nederlandse bedrijven. Daarvoor ontbreekt het zicht op de groeimogelijkheden, winstgevendheid en de internationale concurrentiepositie. Bij gebrek aan betrouwbare data en een gedegen methodiek is geen betrouwbare inschatting mogelijk van de ontwikkeling van de groene energietechnologiesector tot en met 2020.

De Borgingscommissie is een taakgroep Innovatie, onder voorzitterschap van prof. M. Hekkert, gestart die zich binnen het kader van het Energieakkoord richt op het versnellen en versterken van de marktgroei van innovaties die bijdragen aan de energietransitie. Tevens zal de taakgroep zich buigen over een adequate vorm van monitoring waarmee een meer betrouwbare inschatting van de ontwikkeling van de groene energietechnologiesector mogelijk is. De taakgroep Innovatie verkent welke rol

innovatie speelt in het Energieakkoord en welk instrumentarium nodig is om marktontwikkeling van succesvol gedemonstreerde innovaties te bevorderen en versnellen. Dit alles in nauwe wisselwerking met het brede innovatiebeleid van de Topsector Energie en het ministerie van Economische Zaken en Klimaat.

3.2 Financiering

De energietransitie vraagt grote investeringen in alle sectoren van de samenleving en in de energie-infrastructuur. Het Rijk en de financiële instellingen bereiden zich daarop voor. Zo start per 1 januari 2019 Invest-NL. Invest-NL heeft tot doel om in bedrijven en projecten te investeren die vanwege onzekere risico-rendementsverhoudingen of lange terugverdientijden onvoldoende financiering in de markt kunnen aantrekken. Kabinet-Rutte III heeft hiervoor 2,5 miljard euro toegezegd. Ook richten banken hun investeringen in toenemende mate op verduurzaming, onder meer van de gebouwde omgeving. De Nederlandse Vereniging van Banken stelt een overzicht op van de impulsen die de groenbanken en groenfondsen geven aan de financiering van duurzame energieprojecten.

Prioriteit in 2018 is om een goed overzicht te krijgen van de ontwikkeling in aanbod en vraag naar nieuwe financieringsvormen die business cases economisch gezien rendabel kunnen maken zonder financiële ondersteuning door overheden. Bijzondere aandacht verdient hierbij de verduurzaming van de bestaande voorraad koopwoningen. Diverse financieringsvormen zijn hiervoor in ontwikkeling, zoals gebouwgebonden financiering en een woningabonnement, maar deze verkeren nog in een onderzoeks- of pilotfase. Een snelle doorontwikkeling van toepasbare financieringsarrangementen is nodig om financiële belemmeringen voor verduurzaming van individuele koopwoningen weg te nemen.

4. Vooruitblik naar een Klimaatakkoord

De urgentie van het klimaatvraagstuk vergt continuïteit en versnelling. Met een Klimaatakkoord wil het kabinet-Rutte III die continuïteit en versnelling realiseren. Naar verwachting starten de voorbereidingen van dat nieuwe akkoord voorjaar 2018. Het streven is te komen tot een breed maatschappelijk akkoord waarbij het Rijk een actieve inbreng verwacht van decentrale overheden, sociale partners en andere maatschappelijke partijen binnen de Borgingscommissie.

Het streven moet zijn dat de voorbereiding van een Klimaatakkoord een daadkrachtige uitvoering van het Energieakkoord voor duurzame groei bevordert. Het nieuwe regeerakkoord stelt ambitieuze doelen voor 2030. Het belang van realisatie van de doelen van het Energieakkoord voor 2020 en 2023 blijft daarmee onverminderd groot als basis voor de beleidsintensivering die de komende jaren tot stand moeten komen.